

SIGRID UNDSET:

NÉGY NAP MOSZKVÁBAN

Sigríd Undset, a Nobel-díjas norvég író 1940 tavaszán előbb Svédországba menekült a hadműveleti területté vált Norvégiából. Stockholmban értesült, hogy egyik fia a háborúban elesett, míg a másiknak sikerült Stockholmba menekülnie. Miután Undset egyik leánya a háború kitörésekor meghalt, ezzel az egyetlen gyermekével Szovjetországon keresztül Amerikába ment, ahová már régebben felolvasóköriútra szerződötték a világ legnagyobb élő írónőjét. Sigríd Undset nemcsak tolsztoji méretekkel mérhető regényíró, hanem kitűnő történész és publicista is. Műveltsége az európai őskortól kezdve felöleli az emberiség szociális fejlődésének, kultúrtörténetének egész folyamatát. Undset történetfilozófiáját Aquinói Szent Tamás tanaira építette fel és a nyugati demokratikus eszmék egyik legbátrabb harcosa volt északi hazájában. Miután a Szovjeten, Japánon és Csendes-óceánon át New-Yorkba érkezett, meg is tartotta régóta esedékes előadókörútját, amelynek anyagát „Return to the future“ címen könyvalakban is kiadta. A könyv teljes anyaga Svájcban is megjelent „Zurück in die Zukunft“ címen. Undset zsenije és világszerte betöltött magas írói rangja szavatolja az itt leírt események helytálló voltát. A műből, amíg a háború befejeztével teljes egészében megjelentethetjük, előre néhány részletet nyújtunk át a Vigilia olvasóinak.

Az „Intourist“ egy szálloda előtt tett le, ha jól emlékezsm Savoy-nak hívták. A legízlestenőbbek közé tartozott, amit csak láttam valaha. Régebben talán előkelő hely volt. Több étkezőterme is akadt és a falak pompáztak az ezüsttől és az aranytól. A mennyezetet freskók borították, felhőkön tovasikló szűzekkel, rózsafonatokkal és amorettekkel. Mindenütt tükrök lógtak s egyik másikuk még ép volt. A mi szobánktól az étteremig szinte véghetetlen út vezetett a hátsó lépcsőkön és folyosókon át. Bizonyos helyeken ez az út falomladékoktól, vagy a padlóba vájt lyukaktól volt eltorlaszolva. Az az érzése volt az embernek, hogy a szálloda gazdája időről-időre elhatározta, hogy javításokat fog eszközölni. Helyenként a falakat is feltépték és a csövek szabadon lógtak — és ezzel már el is intézték a tatarozás kísértő gondolatát és senki sem gondolt többé arra, hogy a levert gipszet eltakarítsa.

Az előcsarnokban a nyolevanas évek divatjától a szeccesszióig mindenféle stílusú bútor képviselve volt, az állványokon és asztalokon és lépcsőházban és az ablakmélyedésekben mindenütt fehér gipsz- és porcellánszobrok pompáztak. Jól emlékszem még gyermekkoromból, hogy a középosztály lakásaiban gyakran találhatók voltak ezek a művészeti remekművek: kisleány gitárral, — azt hiszem Mignon-nak hívták — a fürdőruhás hölgy, fiú kutyával és leányok macskával, vagy galambbal, Beethoven, Mózes, vadászok, lovak, középkori német, vagy rokokó ruhába öltözött szerelmespárok és kevésbbé vagy cseppet sem felöltözött leányok. Itt ezek a szobrok mind összetalálkoztak. Akaratlanul az a gondolatom támadt, hogy ezek a műrecek is számtalan likvidált kispolgári lakásból kerültek össze.

De a legkülönösebb volt a dologban, hogy ezek között a dolgok között egy sem akadt, amely ne a gyerekkoromra emlékeztetett volna. Semmi sem akadt itt, ami a saját nemzedékemre emlékeztetett volna, hogy a mai fiatalságról ne is beszéljek. Mindaz, amit még később Oroszországban láthattam megerősített abban a véleményemben, hogy az új Szovjet-Oroszország egy olyan elmúlt polgári világ örököse, amely nekünk Nyugateurópaiaknak réges-régi gyerekkori emlékünkhöz. Nem csak abból a tényből származott ez, hogy mindazokban a lakásokban, amelyekbe estefelé pillanatnyi betekintést nyerhettem Moszkva utcáin való csatangolásom közben, a vaságyakon kívül egyetlen olyan bútordarabot sem tudtam felfedezni, amely nem a múltból származott volna. (Egész Oroszországban sem bezárt, sem nyitott bútorkereskedést felfedezni nem tudtam.)

Újra és újra az volt az érzésem, hogy az új Oroszország nem a mi időnk romjaira és ideáira épült fel, hanem a nagyszüleink világára. Innen származnak az óriási ellentétek: egyrészt a Szovjet állam pompázó új épületei, a márványburkolatú földalatti vasutak, vasútállomások, a hatalmas befejezetlen könyvtár és a többi nagyszerűen kitervelt építmény, amelyek befejezetlenségükben olyannak tetszettek, mintha soha sem is fejeznék majd be őket — másrészt pedig a leírhatatlan piszok, a leromlás és a reménytelenség mindazokban a lakásokban, ahol a nép él. Az én fiatalkoromban Európában az volt a szokás, hogy a szép utcai helyiségekben fogadja a család a vendégeket és ott halmozott össze mindent, amit pénzével és kétséges ízlésével megszerezhetett magának. Éppen ezért az egész család a nyomorúságos udvari és alkov szobákban aludt, szaporodott és folytatódott és ezek a szobák oly szűkek és eldugottak voltak, hogy a levegő akkor sem lett jobb bennük, ha az ablakokat kinyitották. Akkor azt jöveddönték egyesek, hogy a kapitalista polgárság fejlődésképpen a világ egész gazdagságát néhány család fogja összeharásolni. A többiek birtoktalan proletariátussá válnak és nem lesz módjuk rá, hogy a kizsákmányolásból megmeneküljenek. Ennélfogva a középosztály lépésről-lépésre szétbomlik és a proletariátussal egyetlen osztályt képez majd. És Isten tudja hogyan, de még az én nemzedékemben is sokan találtak, akik napjainkban is hittek ebben a jövendölésben, mert a szüleik és tanáraik ezt így magyarázták be nekik. Éppen azért felesleges is volt figyelmeztetni őket arra, ami napjainkban a szemünk előtt játszódik le; *hogy a középosztály növekedésnek indult.* A középosztály gyorsan magábaszívta az igazgatóhelyetteseket, igazgatókat, irodai tisztviselőket, technikailag képzett szakembereket, mestereket és különleges képzettségű munkásokat egész tömegét. *Ez volt a fejlődés útja.* A fejlődés fellázadt az individuális kapitalizmus ellen és ez a középosztály, amely természetétől fogva jóból és rosszból, becsületes és felelőtlen emberekből tevődik össze, a forradalom kitörésekor — legalább is a kapitalista országokban — vezető szerepet játszott.

Négy nap alatt, amíg Moszkvában voltunk, Hans fiammal foly-

tonosan az utcákon vándoroltunk annak az időnek a kivételével, amelyet hivatalos ügyeink elrendezésével, új igazolványok beszerzésével és a Transszibériai vasút jegyeinek megszerzésével töltöttük. Bizonyára Oroszországban sincs több elintézésre váró formalitás, mint máshol. De az oroszoknak ehhez ötször, vagy hatszor annyi időre van szükségük. Minden egyes utasnál, aki elintézésre vár, a papírok, prospektusok és utazási tervek egész halmazait kutatták át a tisztviselők, mintha először állnának szemben egy ilyen utazási problémával s mielőtt végleg megállapították volna, hogy kétszer kettő négy, újra elővették számadási könyveiket, hogy meggyőződjenek a valóságról.

Mindezek ellenére bőven maradt még időnk — mivel az „Intourist“ körutazási ajánlatát elutasítottuk, hogy Moszkvában kóboroljunk. A Kreml körül és a régi cári lovaglósikola körül fekvő házakban az emberek az erkélyeken ültek egy-egy szamovár körül. Ez a városrész volt hajdanában valószínűleg a „legelegánsabb“. Most ép annyira züllött volt ez is, mint a többi városrész. És az erkélyeken ülő emberek ép olyan nyomorúságosan voltak itt is öltözve. Egy dologra azonban valóban nem voltam elkészülve — a moszkvai szagra. A számtalanszor, de mindig szappan nélkül át- meg átmosott gyapotingek és fehérneműk meghatározhatatlan szaga, a mosatlan hajak, a piszkos ágyneművel teletömött hálószobák gőze a forró nyári éjszakákon a nyitott ablakokon át mind kiáradt az utcára. A vizelet és az emberi váladékok a piszkos udvarokon ott rothadtak, mert csak néhány széthulló bódé szolgált illemhelyül az egész városban. És a rothadó, feloszló dolgok egész illatárja ott feküdt a város fölött, volt ebben a szagban az elgombásodó fától, a lehulló vakolatától kezdve minden egészen addig a nyúlós fekete masszáig, amely az utcakövek között és az aszfalton levő lyukakban szivárog.

És azután volt még valami egész különös szag, mindezek felül, valami zsíros, csípős, borzalmas, orrfacsaró bűz, mintha olajat égetnének és mérges gázok szállnának fel belőle. Ez annak a zsírnak a szaga, amivel az oroszok a csizmájukat kenik be, magyarázta meg nekem egy ismerősöm. Ha ez igaz, akkor valóban nehéz dolguk van az oroszoknak, mert bár nincsen cipőjük, ezt a borzalmas suviksz-szagot mégis el kell viselniük. A katonáknak természetesen van csizmájuk.

Hans fiam elborzadt, amikor figyelmeztették, hogy egész Oroszországban sehol sem ihat felforraltatlan vizet és milliós városok vannak tehát, rendes ivóvíz nélkül. Nekem is ez volt Moszkvában a legkeservesebb csalódásom. Hans azonban mégis legjobban a koldusoktól borzadt el és nem tudott megnyugodni. Ebben az emberitömegben, amelynek minden egyes tagja egyformán szegény és elhanyagolt volt, minduntalan látni lehetett egy-egy olyan kitalizottat, akit az államrendszer kirekesztett a szociális rendből és így a szerencsétlennek semmiféle joga sem volt az élethez, a kolduláson és alamizsnagyűjtésen kívül. A nyomorúságnak ez a tobzódása rosszabb volt mindannál, amit valaha is láttam. Egy-egy falhoz támaszkodtak ezek a

rongykötegek az emberektől hullámzó uteákon. Nagyrészt öreg asszonyok voltak, bőrüket a piszok feketére árkolta, őszes hajuk pedig zöldesen, piszkosan tapadt össze a homlokukon. Elhagyott gyermekek is koldultak imitt-amott. Hans mélységesen megrendült mikor ezt látta. És miután utolsó rubeljeinket és kopekjeinket is odaadtuk, mindenáron haza akart menni.

— Nem bírom látni őket — mondotta —, ha nem segíthetek rajtuk.

Ez volt különben Moszkvában az egyetlen dolog, amire pénzünket kiadhattuk volna, mert az egész városban a szó szoros értelmében semmi, de semmi sem volt, amit vásárolni lehetett volna.

Egész utamon csak egy dolog vált bizonyossá előttem. Lehetséges az, hogy egy nép *élni tudjon* és emellett egyrésze még egészséges és munkaképes is legyen, olyan életkörülmények között is, amelyeket mi Skandináviában nagyon is aggasztónak tartanánk.

Amikor vasárnap egy faluba kirándultunk — azt hiszem Kolomanszkájának hívták, szintén számtalan koldust láttunk. A Moszkva-folyam fölött egy dombon néhány régi templom és egy nagy kolostor állt. Ez a helyiség nép-múzeumul szolgál a moszkvaiak számára és valószínűleg ezért hagyták meg ezeket az épületeket, de a butorzatuktól teljesen megfosztották őket. Olyasféle törekvésekről sem árultak el ezek az épületek semmit, mintha valamelyest is karban akarnák őket tartani. Egy északi fekvésű faluból idehoztak egy ősi fatemplomot és a kolostor közelében egy erdőeskében ismét felállították. Fejenként fél rubelt kellett fizessünk, ezért jegyeket kaptunk, amely az egész szabadtéri múzeum területére érvényes volt. Felsőgyelőnek azonban nyoma sem akadt. Jöhettünk, mehettünk, amerre akartunk. Nagyon jól éreztük magunkat, a hosszan elnyúló dombok alatt nyárfák álltak a folyó mentén és szabad kilátás nyílt a síkságra, amely pompázó nyári színekben tárult ki előttünk. A halványkék égen göndör fehér fellegek úsztak, alattuk pedig az apró városokban új gyárépületek villództak. A kolomanszkajai öt templom közül egy ma is nyitva áll a hívők részére. Hatalmas fehérre meszelt épület ez, kékre mázolt hagyma-kupolával, amelyen a kettős kereszt — amelyeket régebben aranyláncokkal rögzítettek meg —, még mindig az ég felé mutatnak. Az utcai lépcsőkön öreg emberek és asszonyok ültek rongyos gyermekeikkel és a járókelők elé vagy a kezüket, vagy kis ónpoharakat tartottak. A templomba menők közül majdnem mindenki dobott nekik legalább néhány rézpénzt.

Az Istentiszteletnek már vége volt, de a templomban tolongtak a hívek. Térdepeltek, keresztet vetettek, az ikonokat csókolják és egyik szentképtől a másikig térdencsúszva tették meg az utat.

Bármily nagyinak tetszenek is kívülről az orosz templomok, belül meglepően szűkek. Nem esoda, hogy az oroszok abban az időben, amikor a vallás napi életüknek tekintélyes részét foglalta el, olyan sok templomot építettek. Mert nagy tömegeket az orosz templomok egyike sem tudott befogadni. Az egyik mellékkápolnában, kereszt-

telőre várakozva, heringként szorongtak az emberek. Tíz-tizenkét megkeresztelendő várt már hozzátartozóival a papra. A fiam hirtelen megrántotta a karomat: „Istenem, nézd csak, anyám, ott egy feloszlóban levő gyermekhulla van.”

Valóban úgy volt. A kápolna közepén rózsaszínű szövettel kibélelt koporsó állott és benne egy hat hónap körüli gyermek teste. Fehérbe öltöztették és papírrózsákkal díszítették. Arca már felpuffadt és kékeszöld volt. Az orrlyukaiba vattadarabot dugtak, hogy a kiszivárgó sötét nedvet felfogja. A koporsó lábánál egy kis oltáron cukros süteménnyel és kaláccsal telt tálak állottak. A papnak valószínűleg meg kellett ezeket áldania a gyászolók számára.

Ez természetesen szörnyen egészségtelen volt és a gyermekhulla hozzájárult ahhoz, hogy a levegőt még jobban megfertőzze. És mindezek ellenére ez a templom otthonosabbnak és barátságosabbnak tűnt fel nekem, mint bármilyen más Oroszországban. A kint tátongó, szürkén ásió nyomorral szemben jólesett olyan szegénységet is látnom, amelyben legalább volt valami szín és melegség, amely komolyan vette az életet és halált és gyermekei születésénél és halálánál megkívánta a beszentelést. Ezek az emberek mégis felemelőek voltak számomra — letérdeltem tehát és megcsókoltam az egyik nagy Krisztus-képet, amely a koporsó közelében a falon függött. Azonban önkénytelenül is a bacillusokra és a fertőzésre kellett gondolnom.

Hazafelémenet átmentünk a falun is. Ennek a falunak valószínűleg az volt a rendeltetése, hogy a szabadtéri múzeumhoz tartozzék és így megtarthatta régebbi karakterét. A házak mindenesetre itt állottak két hosszú sorban, a nyárfáktól és berkenyefáktól szegélyezett, kocsinyomoktól mélyen felszántott útvonal mentén. A négyszögű faházak ezüstszürkék voltak az időtől. Az utcára néző keskeny oldalukon az ablakokat és a padlásszellőztető lyukakat erőteljes, áttört faragások szegélyezték. Hajdanában ezeket a széles ablakrámákat vidám színekkel festették be, még ma is látszott rajtuk a világoskék, a fűzöld, a lángvörös és a fehér színek némi maradéka, mint távoli visszfénye egy régi falu vidámságának. Imitt-amott bodzafák, mályvák, törökszekfűk és rózsafák szomorkodtak és ebben az általános pusztulásban imitt-amott satnya virágokat hoztak.

Erős a meggyőződésem, hogy az orosz parasztok eme régi hajlékai a régebbi időben sem szolgáltak ideális emberi hajlékul. Valószínűleg már akkor is túl szűkek voltak, rosszul vagy sehogysem alapozták meg őket s a tetejük sem védett az időjárástól eléggé, hogy egészségeseknek lehetett volna mondani őket.

Mégis azt hiszem, hogy (legalább is itt) a régire támaszkodott és így talán érdemes lett volna tovább építeni. Máshol a nagyvilágban már régen felfedezték, hogy úgy a testi, mint a lelki jólétet a családi házak szolgálják a legjobban, a gyermekek számára pedig a családi házak meghecsülhetetlen értékűek. Még akkor is, hogy ha a kollektív gazdálkodás kísérletét véghez akarják vinni, munkás-lakásokul a régebbi falusi házakat kellene tovább fejleszteni. Itt újra feltűnően em-

lékeztetett minden a régi időkre. A nyugati emberek akkoriban nálunk is azt hitték, hogy akkor lesznek gazdaságosak és haladó szelleműek, ha a sűrűn lakott tájak lakosságát óriási bérkaszárnyákba zsúfolják. Oroszország szemmel láthatólag itt is azzal kísérletezik, hogy az új dolgokat olyan alapeszmék alapján építse fel, amelyeket a demokráciák az utolsó ötven év tanulságai alapján már régen elvetettek maguktól.

GEROLAMO SAVONAROLA:

A VILÁG ROMLÁSÁRÓL

Az igazat hiszem, bár lehetetlen,
Te föld Vezére, hiszem végtelen
Gondviselésed, nincsen kételyem:
A bölcs tapasztalást észbe vehettem.
De néha mint a jég oly dermedetten
A drága virtust romba dőlni látom
A pusztuló világon,
S megromlanak a régi hagyományok.
Egy rezge fényt se látok,
A bűn dicsekszik s van ki bátran úgy szól,
Hogy nem is élsz te, vagy ha élsz, alúszol.

De hiszem én, hogy bizton figyeled te
A bűneinket, Örök Hatalom,
Hogy igazán büntess ama napon,
Midőn jajongunk majd a tűzbe vetve.
A mi erényünk nem való egekbe,
Mert Istent itten káromolni érdem,
Catonak sorsa szégyen,
Szent jogarunkat haramia hordja
S Péternek por a dolga,
Jaj, annyi rabló, annyi rút parázna!
Az ég hogy is néz ennyi rothadásba?

Nem látod itt, az ördögi vigyor, hogy
Csúfalkodik, hogy hömpölyög a bűn?
Az én szívem föllázad keserűn.
Mert bíborában nézzed ezt a bomlott
Komédiást, e fajtalan bolondot,
Akit imád a föld, a balga nép s te
Nem gyúlsz haragra mégse
Ha dőzsöl ez a disznó, beste féreg